

Поняття об'єкту злочинів у сфері службової діяльності

Михайленко Д.Г., аспірант кафедри
кримінального права ОНЮА

Проблема об'єкта злочину викликала і продовжує викликати полеміку в кримінально-правовій літературі. Об'єкт злочину як один з елементів складу злочину має різнопланове кримінально-правове значення та ряд теоретичних і практичних аспектів, що актуалізують наукові розробки в даному напрямку. Для правильного визначення безпосереднього об'єкту будь-якого злочину, в тому числі і службового, необхідно на основі загального визначення об'єкта злочину розкрити поняття родового об'єкта визначеної групи злочинів, а вже потім на підставі одержаних знань проводити аналіз об'єктів кримінально-правової охорони окремих норм.

Варто погодитися, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, які охороняються Кримінальним законом від злочинних посягань. На сьогодні відсутні підстави відмовлятися від цієї концепції щодо об'єкта злочину.

В науці кримінального права відсутній єдиний підхід до визначення родового об'єкту злочинів у сфері службової діяльності. Узагальнення різноманітних позицій науковців з даного приводу показує, що під родовим об'єктом службових злочинів розуміли чи розуміють: 1) службовий борг (обов'язок); 2) сам державний апарат; 3) державну дисципліну; 4) правильну роботу державного і громадського апаратів; 5) інтереси державного управління; 6) якість державного апарату; 7) інтереси публічної служби; 8) правомірну діяльність державних та інших органів, їх авторитет; 9) встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами своїх повноважень тощо. Зрозуміло, що така різноманітність підходів зумовлює складність вирішення даного питання при кваліфікації злочинів, не сприяє розумінню природи службових злочинів і ускладнює виявлення механізму злочинного впливу.

В радянській кримінально-правовій теорії раннього періоду переважав нормативістський підхід, за яким об'єктом посадових злочинів визнавався так званий «службовий борг» (А.А. Жижиленко). В подальшому під об'єктом посадових злочинів

розуміли державний апарат взагалі (А.А.Піонтковський). Такий підхід страждав невизначеністю, незрозуміло, що малося на увазі – правильна робота апарата, його авторитет чи престиж, майнові інтереси чи інше. Наукові пошуки зумовили виникнення точки зору, за якою посадові злочини посягають на державну дисципліну (А.Трайнін), яка під впливом критики була зімкнена самим автором на «класичну» модель, відповідно до якої об'єкт службових злочинів – сукупність суспільних відносин, забезпечуючих формування та нормальне функціонування державного (громадського) апарату. В науці радянського кримінального права наведена позиція була порівняно детально обґрунтована і визнана практично всіма науковцями (наприклад, О.Я. Светловим, Б.В. Здравомисловим, А.К. Квіцинією). Популярний вказаний підхід і в наші дні.

Не викликає заперечень те, що в кінцевому рахунку злочини у сфері службової діяльності можуть спричиняти чи спричинюють суттєву шкоду тим суспільним відносинам, які складають зміст правильної діяльності державного чи громадського апарату. Але, вважаючи своє визначення єдино вірним, прихильники даного підходу не пояснюють яким чином «правильна діяльність державного та громадського апарату» може послужити для відмежування даної групи злочинів від інших груп посягань. Також постає питання про механізм порушення даного об'єкта. В зв'язку з цим особливе теоретичне та практичне значення набуває поняття державного апарату з позицій теорії держави. Дійсно, «державний апарат» розуміють як у вузькому, так і у широкому смислі. Перший підхід характерний для адміністративного права, інший з точки зору поняття службової особи потрібно використовувати в кримінальному праві, тому нас цікавить апарат (механізм) держави як система державних органів. Відомо, що державний орган розглядається як частина державного апарату. Елементами (ознаками) державного органу визнаються: 1) наявність владних повноважень; 2) економічна і організаційна відокремленість та самостійність; 3) державний орган виконує визначені функції держави; 4) для здійснення функцій наявні необхідні матеріальні засоби (цінності та різного роду підприємства, організації, установи); 5) фізичним втіленням державного органу є люди – державні службовці. Таким чином, державний апарат – це система самостійних, відокремлених

державних органів, що складаються із службовців і наділені владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення в межах своєї компетенції покладених задач і функцій держави.

Порушити правильну роботу державного апарату можна шляхом впливу на його характерні елементи, які були вказані у вище наведеному визначенні. Нескладно виявити, що такого порушення можна досягнути різними злочинними шляхами, які порушуючи правильну діяльність апарату, знаходяться в різних розділах КК України. Тому можна погодитися з тими авторами, які вважають, що таке визначення об'єкта є надто широким та неточним, страждає абстрактністю. Зрозуміло за таких умов вказаний підхід до визначення об'єкту злочину у сфері службової діяльності є невдалим, так як за допомогою нього не можна провести згрупування службових злочинів та відокремити їх від інших груп злочинних посягань.

З аналогічних позицій можна критикувати також і всі інші підходи до визначення даного родового об'єкта, які беруть за основу поняття «державний апарат». Крім того, точка зору, за якою об'єктом службових злочинів є невід'ємна якість державного апарату, котра полягає в його нерозривному зв'язку з трудящими та в повному його підпорядкуванні інтересам народу (А.Б. Сахаров) ще більше перевантажена оціночними і абстрактними поняттями, що, зрозуміло, не надає їй переваг.

Враховуючи наведене вище, видається, що «правильна робота державного та громадського апарату» у викладеному баченні не може відобразити специфіку спрямованості злочинів у сфері службової діяльності, а тому поняття їх родового об'єкту потребує удосконалення.

Велика група вчених притримується термінологічно іншої позиції до визначення родового об'єкту, використовуючи поняття «інтерес, але вони вкладають в нього зовсім різний смисл і, розкриваючи поняття «інтереси служби», фактично повертаються до існуючих підходів у визначенні об'єкта службових злочинів.

Відповідно до наступного підходу родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форми

власності своїх повноважень. Видається, що наведена позиція допомагає досягнути сутність службових злочинів, яка полягає в тому, що тільки дана група злочинів вчинюється шляхом порушення порядку здійснення повноважень службовими особами. Крім того, такий підхід позбавлений абстрактності та невизначеності, і як ніякий інший дозволяє відмежувати дану групу злочинів від інших груп.

Таким чином, що злочини у сфері службової діяльності посягають на встановлений законом порядок здійснення службовими особами своїх повноважень. «Порядок здійснення повноважень» термін більш вузький ніж «правильна робота апарату», оскільки акцентується лише одна ознака державного апарату – виконання визначених функцій держави. Впливаючи на державний чи громадський апарат саме через порядок здійснення його функцій, службові особи порушують правильну його роботу, яка крім цього може порушуватися й іншими шляхами через інші елементи державного органу. З врахуванням наведеного, необхідно відмітити, що діяльність службової особи, яка хоча і порушує правильну роботу державного (громадського) апарату, але не порушує при цьому встановлений порядок здійснення повноважень, не може бути розцінена як службовий злочин, оскільки не відповідає його природі.